

DYLEMATY WSI ŚWIĘTOKRZYSKIEJ W WARUNKACH POSTTRANSFORMACYJNEGO KRYZYSU

Bartosz Jarosiński*

ABSTRACT

The article presents public feelings of świętokrzyskie village, one of the poorest regions of European Union in connection with critical situation, raised by social as well as economic changes in conditions of transformation

Key words: Świętokrzyska village, state of an arable farms, situation of the farming in the Świętokrzyskie region.

WPROWADZENIE

Polska nie przeszła ani wczesnokapitalistycznej, ani socjalistycznej koncentracji gospodarstw rolnych i produkcji rolnej ze wszystkimi dobrymi i złymi tego konsekwencjami dla obszarów wiejskich, w tym jego infrastruktury, rynku rolnego, odpływu ludności z rolnictwem, wykształcenia ludności czy też bazy technicznej i technologicznej rolnictwa [1]. Nie upowszechniła się również dzierżawa, jako forma koncentracji ziemi i pośrednio produkcji, która w krajach Wspólnoty Europejskiej była główną formą przemian agrarnych. Tymczasem w Polsce a szczególnie w woj. świętokrzyskim struktura agrarna wiernie odzwierciedla rozdrobnioną strukturę władania ziemią.

1 NASTROJE SPOŁECZNE

Sytuacja rolnictwa w kraju i regionie na przełomie wieków może być uznana za kryzysową a dochody rolnicze w 2001 roku wynosiły 60,3% poziomu dochodów z 1997 roku [2]. Obok niekorzystnych relacji cenowych wpływ miał także wzrost bezrobocia w kraju, które bardziej dotknęło mieszkańców wsi niż mieszkańców miast.

Od przełomu XX-XXI wieku na wsi polskiej, w tym także i w woj. świętokrzyskim narastają a następnie utrwalają się negatywne zjawiska. Do nich zaliczyć należy niewydolność finansową rolnictwa uniemożliwiającą rozwój i

* Bartosz Jarosiński, dr. Uniwersytet Jana Kochanowskiego, Kielce Polsko, Instytut Nauk Politycznych, mobil;+48 609136 140, e-mail: bartj@interia.pl

modernizację gospodarstw, starzenie się majątku produkcyjnego i niewielkie zainteresowanie jego modernizacją, zahamowanie koncentracji ziemi i nawrót do jej rozdrabniania, spadek obrotu ziemią, narastanie bezrobocia ukrytego i pogłębianie się zjawiska „ludzi zbędnych” oraz nieskuteczna polityka rolna państwa [3]. Ponadto bezrobotna ludność wiejska mieszkająca w gospodarstwach o obszarze 2 ha przeliczeniowych nie może być rejestrowana jako bezrobotna [4]. Możliwości odejścia wielu bezrobotnych na wsi do pracy na przykład w przemyśle lub w najbliższym mieście okazują się w praktyce barierą nie do pokonania.

Taki stan rzeczy powoduje, że mały procent użytkowników gospodarstw rolnych traktuje swoje gospodarstwo jako gospodarstwo rozwojowe. Zaledwie 16,5% ogółu indywidualnych gospodarstw rolnych rolnicy uznają za gospodarstwa rozwojowe. Oceny możliwości rozwojowych indywidualnych gospodarstw rolnych przez ich użytkowników według grup obszarowych użytków rolnych przedstawia poniższa tablica

Tablica 1 Ocena możliwości rozwojowych indywidualnych gospodarstw rolnych przez użytkowników według grup obszarowych gospodarstw w woj. świętokrzyskim [5]

WYSZCZEGÓLNIENIE	Gospodarstwa według oceny użytkowników			Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach		
	rozwojowe	nierozwojowe	brak opinii	rozwojowe	nierozwojowe	brak opinii
	W % ogólnej liczby indywidualnych gospodarstw rolnych			W % ogólnej powierzchni użytków rolnych indywidualnych gospodarstw rolnych		
OGÓLEM	16,5	56,6	26,9	26,7	43,7	29,6
Obszar gospodarstw						
1-2 ha	3,5	81,0	15,5	3,6	80,6	15,8
2-3 ha	6,2	71,1	22,7	6,3	70,8	22,9
3-4 ha	10,6	60,0	29,4	10,6	59,8	29,6
4-5 ha	15,4	52,1	32,5	15,5	51,9	32,6
5-7 ha	23,2	42,2	34,6	23,5	41,9	34,6
7-10 ha	36,5	29,9	33,6	36,9	29,6	33,5
10-15 ha	48,8	22,4	28,8	49,0	22,3	28,7
15-20 ha	58,9	17,6	23,4	59,4	17,4	23,2
20-50 ha	65,9	15,5	18,7	66,4	15,5	18,1
50 ha i więcej	78,4	16,2	5,4	81,0	14,3	4,7

Większość właścicieli gospodarstw rolnych o powierzchni od 15 do 20 hektarów uznaje użytkowane gospodarstwa za rozwojowe, natomiast większość właścicieli gospodarstw od 1 do 2 hektarów, od 2 do 3 i od 4 do 5 hektarów uznaje aktualnie prowadzone gospodarstwa za nierozwojowe [6]. Generalnie właściciele 26,7 % ogólnej powierzchni użytków rolnych uznają własne indywidualne gospodarstwa rolne

za rozwojowe a przeciwnego zdania 43,7% użytkowników gruntów rolnych w woj. świętokrzyskim, a 29,6% nie ma wyrobionego zdania w tej sprawie.

Biorąc pod uwagę ocenę możliwości rozwojowych indywidualnych gospodarstw rolnych, których głównym źródłem dochodu jest działalność rolnicza właściciele gospodarstw indywidualnych w równym stopniu uznają je za rozwojowe (32,9%) za nierozwojowe (33,1%), a brak zdania w tej kwestii wyraża 34% właściciele indywidualnych gospodarstw rolnych, których głównym źródłem dochodu jest działalność rolnicza.

Aż 92% użytkowników gospodarstw rolnych, którzy zamierzają przejść na emeryturę lub rentę pragnie przekazać swoje gospodarstwo następcom a tylko 8% rozważa możliwości sprzedania gospodarstwa. Socjalne znaczenie posiadanej ziemi doceniają szczególnie rolnicy, którzy zamierzają przejść na emeryturę lub rentę. Od 89% do 96% w poszczególnych grupach gospodarstw o powierzchni od 1 do 50 ha chce przekazać gospodarstwo następcy, a więc sprzedaży ziemi praktycznie nikt nie bierze pod uwagę [7]. Podobne tendencje wykazują gospodarstwa nie prowadzące produkcji rolniczej, z których 77% zamierza przekazać je następcom.

Podstawowym dylematem socjalnym i ekonomicznym w warunkach woj. świętokrzyskiego pozostaje odpowiedź na pytanie czy inwestować czy też nie inwestować w gospodarstwa rolne i rozwój produkcji rolnej. Odpowiedź na tak postawiony problem musi zawierać pytanie czy ponosić czy też nie ponosić kosztów zmiany kierunków rozwoju gospodarstw rolnych ,czy zaciągać kredyty na rozwój produkcji etc. Jednocześnie odpowiedzi na pytania świadczą o kryzysowej sytuacji ekonomicznej na wsi świętokrzyskiej. Odpowiedzi na tak postawione pytania zawiera poniższa tablica.

Tablica 2 Stopień skłonności gospodarstw rolnych woj. świętokrzyskiego do ponoszenia wydatków na podniesienie bądź zmianę kierunków produkcji rolnej [8]

Wydatki na podniesienie produkcji rolnej lub zmianę kierunków produkcji rolnej	Ponosić	nie ponosić	brak zdania
Wydatki na zmianę kierunku produkcji roślinnej bądź podniesienie produkcji roślinnej	3,9	90,1	6,0
Zwiększenie stada zwierząt bądź zmianę kierunku produkcji zwierzęcej	5,7	87,9	6,4
Zaciągnąć kredyty bankowe na rozwój gospodarstwa , zmianę lub rozwój nowych kierunków produkcji	20,6	57,5	21,9
Zakupić akcje prywatyzowanych przedsiębiorstw	2,6	92,3	5,0

Dane zawarte w powyższej tablicy jednoznacznie wskazują na brak gotowości do inwestowania i ponoszenia kosztów zmian kierunków produkcji roślinnej i zwierzęcej lub zwiększenia skali produkcji roślinnej i zwierzęcej. Również na niewielką skalę występuje zainteresowanie kredytami bankowymi przeznaczonymi na rozwój gospodarstwa bądź zmianę jego kierunków produkcji. Powodem tego stanu rzeczy jest to, że w latach 1999-2006 nie uległa w znaczącym stopniu struktura gospodarstw rolnych w regionie. Największą grupę w ogólnej liczbie gospodarstw stanowiły gospodarstwa o powierzchni do 5 ha, w których w 1996 roku było 72,8% ogółu. Do roku 2002 odsetek tych gospodarstw zwiększył się do 75,8%, ale powierzchnia tych gospodarstw stanowiła 38,1% powierzchni użytków rolnych ogółem a w następnych latach pozostał bez większych zmian na tym samym poziomie [9]. Są to gospodarstwa

o niewielkich możliwościach ekonomicznych i wobec braku stabilnej polityki rolnej ze strony państwa nie będą podejmowały ryzykownych decyzji, które dla nich mogłyby skończyć się ekonomiczną i socjalną katastrofą w przypadku bankructwa.

Interesującą postawę zajmują właściciele gospodarstw rolnych w przypadku takich inwestycji jak zakup akcji prywatyzowanych przedsiębiorstw. Niewielki ich odsetek, bo zaledwie 2,6% wykazuje chęć zakupu akcji prywatyzowanych przedsiębiorstw, ale za to zainteresowanie zakupem akcji przedsiębiorstw okołorolniczych wyraża zaledwie 0,7% rolników. Być może wynika to z klimatu społecznego na wsi, która nie wierzy w powodzenie jakichkolwiek przedsięwzięć w obszarze gospodarki rolnej i rolnictwa.

Istotną częścią każdego procesu produkcyjnego jest gotowość do remontów i modernizacji budynków służącym celom produkcyjnym oraz remontów i modernizacji infrastruktury technicznej. Gotowość gospodarstw rolnych do ponoszenia powyższych wydatków prezentuje poniższa tablica;

Tablica 3 Gotowość gospodarstw rolnych regionu świętokrzyskiego do ponoszenia wydatków na remont bądź modernizację budynków i infrastruktury [8]

Wydatki na remont bądź modernizację	ponosić	nie ponosić	brak zdania
budynków mieszkalnych	25,7	67,0	7,4
budynków gospodarczych	19,1	73,0	7,9
infrastruktury technicznej*	28,8	90,1	5,9

*pod tym pojęciem autorzy badań socjologicznych rozumieli meliorację, gaz, wodociągi i kanalizację, elektryfikację, telefon, utwardzenie dróg i podwórza

Również i ta tablica wskazuje na zachowawcze postawy ludności wiejskiej regionu świętokrzyskiego, która nie będąc pewna najbliższej przyszłości w zasadzie wstrzymuje się z inwestycjami w rolnictwie. Oznacza to jednocześnie, że instytucje wspierające przemiany społeczno- gospodarcze na wsi świętokrzyskiej są słabe i nie odgrywają oczekiwanej roli inspirującej zmiany w sposobie gospodarowania i myślenia o rolnictwie i jego przyszłości.

Interesująco przedstawiają się również odpowiedzi na pytania dotyczące zamiarów sprzedaży, kupna i dzierżawy gospodarstw rolnych. Wśród gospodarstw zainteresowanych obrotem ziemią 26% chce ziemię sprzedać (w tym w połowa całe gospodarstwo), 30,6% chciałoby ziemię kupić, 13,4% chciałoby swoje gospodarstwo oddać w dzierżawę ale za to aż 55,5% zainteresowanych jest przejęciem ziemi w dzierżawę[10]. Kupnem ziemi bądź przejęciem ziemi w dzierżawę zainteresowane są przede wszystkim lub wyłącznie gospodarstwa produkujące głównie na rynek. Również i gospodarstwa produkujące wyłącznie na własne potrzeby zainteresowane są kupnem bądź dzierżawą ziemi, ale pochodzącą z małych gospodarstw rolnych.

Również niska pozostaje skłonność rolników regionu do zakupu maszyn i urządzeń rolniczych, co przedstawia poniższa tablica;

Tablica 4 Skłonność gospodarstw rolnych w regionie świętokrzyskim do zakupu niektórych maszyn i usług w regionie świętokrzyskim[8]

Wydatki na zakup	ponosić	nie ponosić	brak zdania
zakup ciągników	5,3	90,1	4,6

zakup innych maszyn i urządzeń	10,3	82,5	7,2
zakup paliwa	51,4	45,9	2,7
zakup usług rolniczych	65,2	30,8	4,0

Powyższe dane potwierdzają niską skłonność rolników wsi świętokrzyskiej do zakupów ciągników, maszyn i innych urządzeń do pracy w rolnictwie z przyczyn ekonomicznych ze względu na słabą kondycję finansową ich gospodarstw rolnych. Natomiast wysoka akceptacja dla zakupu usług rolniczych wynika z tego, że bardziej racjonalne staje się wynajęcie na przykład kombajnu do zbioru zbóż niż organizowanie tradycyjnego ich zbioru. Wysoka pozycja zakupu paliw wynika z faktu, że rolnicy posiadają dość dużą liczbę maszyn zbudowanych na bazie samochodu lub innych pojazdów oraz silników, które są wykorzystywane w gospodarstwach rolnych do prac transportowych we wnętrzu własnego gospodarstwa rolnego.

ZAKOŃCZENIE

Dylemat co robić dalej jest podstawowym problemem socjalnym i ekonomicznym mieszkańców współczesnej wsi świętokrzyskiej i dotyczy zarówno posiadaczy dużych gospodarstw rolnych jak i działek rolnych o obszarze do 1 ha. Kryzys wynika ze słabości instytucji obsługującej wieś i rolnictwo oraz braku polityki rolnej państwa.

LITERATURA

- [1] BRZOKA, M. Wizja polskiej wsi i rolnictwa, w; Polska wieś. Raport o stanie wsi 2006. Warszawa 2006 s. 167
- [2] Informacja Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 12 czerwca 2002 roku o realizacji polityki rolnej rządu RP. Warszawa 2002.
- [3] HAUSNER, J., MARODY, M.: Polski talk show; Dialog społeczny a integracja europejska. EU Monitoring V, Kraków, 2001 s.34.
- [4] MARODY, M., WILKIN, J.: Na prostej?, Polska w przededniu członkostwa w UE. EU Monitoring VII, Kraków 2003, s.33; T. Budnikowski, Bezrobocie na świecie i w Polsce. Poznań 2002 s.135
- [5] Systematyka i charakterystyka gospodarstw rolnych, Województwo świętokrzyskie 2002, Kielce 2003, s.98
- [6] Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych i ich działalność poza rolniczą oraz zamierzenia użytkowników gospodarstw do 2000 roku w województwie kieleckim, Urząd Statystyczny Kielce 1998, s.66
- [7] Obliczenia autora na podstawie danych z tablicy 76 z pozycji Przewidywane zmiany w indywidualnych gospodarstwach do 2000 r. według zamierzeń użytkowników gospodarstw.; Szerzej; E. Trafiałek, Polska starość w dobie przemian, Katowice 2003.

- [8] Opracowanie autora na podstawie wyników spisów rolnych oraz badań sondażowych i socjologicznych Urzędu Statystycznego w Kielcach za lata 1996-2002.
- [9] Raport z wyników Spisów Powszechnych. Województwo Świętokrzyskie 2002, Kielce 2003, s.90-91
- [10] SZERZEJ, B., JAROSIŃSKI, B.: Dylematy socjalne mieszkańców wsi – na przykładzie regionu świętokrzyskiego, E. Trafiałek(red.), Profesjonalna Praca Socjalna, Kielce 2008;J. Jarosiński, Region świętokrzyski – przyczyny braku zmian w strukturze społecznej; A. Kozera/ red./Współczesne problemy polityki społecznej i gospodarczej Pińczów 2009 t.1 s.22-38
- [11] BUDNIKOWSKI, T.: Bezrobocie na świecie i w Polsce. Poznań 2002.
- [12] TRAFIALEK, E.: Polska starość w dobie przemian, Katowice 2003.

Článok recenzoval:
doc. Ing. Jozef Klučka, PhD.